

Fjodor Mihajlovič Dostojevski: ZLOČIN IN KAZEN

Ruski realizem:

Ruski realizem se razlikuje od francoskega, saj so bile družbene razmere v Rusiji drugačna kot v Franciji. Sredi 19. Stoletja je bila Rusija gospodarsko zaostala fevdalna država, kamor revolucija, ki je leta 1848 spremenila druge evropske dežele, ni segla. Pravega meščanstva, ki je bilo drugje gonilna sila napredka, ni bilo. Rusija je bila ogromna dežela, razdeljena na gubernije, v katerih so carsko oblast izvajali uradniki, ki pa so skrbeli predvsem za lastno blagostanje. Izobraženstva je bilo malo, večino iz plemiških vrst. Oblast je zatirala vsako naprednejšo misel. Ruski realizem ima zato drugačno družbeno podlago kot francoski, ne ukvarja se s kritiko meščanske družbe, ampak predvsem z življenjem plemstva, uradništva in tlačanstva v carski Rusiji 19. Stoletja. Od francoskega realizma se ruski razlikuje tudi po drugačnem doživljanju in razumevanju sveta, saj ruska realistična dela pogosto iščejo odgovore na vprašanja, pomembna za človeka in njegovo razmerje do Boga, morale, družbe,... Ruski realizem se je pojavil sredi tridesetih let z deli N. V. Gogolja, ki je usmeril rusko književnost v kritični realizem. Ruski tip objektivnega realizma predstavljajo pripovedniki I. A. Gončarov, I. S. Turgenjev, in L. N. Tolstoj, F. M. Dostojevski pa je segel v skrajni psihološki realizem. Zadnji predstavnik ruskega realizma je A. P. Čehov, ki se je že približal novi romantiki.

O avtorju:

Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821 – 1881) se je rodil v zdravniški družini v Moskvi. Obiskoval je vojaško šolo in bil eno leto poročnik. 1849 je bil zaradi sodelovanja v revolucionarnem krožku obsojen na smrt, potem pomiloščen na štiri leta prisilnega dela v Sibiriji. V Peterburg se je smel vrniti šele po desetih letih. Zaradi dolgov je moral pobegniti v tujino, kjer je podlegel igram na srečo. Vse življenje je trpel zaradi epilepsije. Umrl je v Sankt Peterburgu. Je najvidnejši predstavniki psihološkega realizma. Med najpomembnejša dela sodijo romani Zločin in kazen, izšel 1866, Ponižani in razžaljeni, Bratje Karamazovi, Idiot, Besi in povesti Dvojnik ter Zapiski iz mrtvega doma.

Psihološki realizem:

Psihološki realisti se veliko ukvarjajo z analizo človekove notranjosti (zunanja objektivna resničnost ni več v ospredju), vzroke in posledice usodnih odločitev pa iščejo v dejanjih nenavadnih, celo patoloških posameznikov. Zanimajo jih protislovne osebnosti v zapletenih psiholoških položajih. Njihovi junaki iščejo odgovore na temeljna bivanjska vprašanja. Dostojevski je literarni predhodnik psihoanalize, njegova dela pa so predhodnica sodobnega romana.

Pripovedna tehnika (dialog, monolog):

Pripovedovalec nam o dogajanju poroča skozi oči književnih oseb, največkrat je to Raskolnikov. Vendar avtorjevih sodb in občutkov ne opazimo, saj je vsaka oseba psihološko tako izdelana, da govori svoj lastni jezik. Zato moramo idejo razbrati iz poteka dogodkov. Ti ne potekajo v logičnem zaporedju, temveč si jih sestavljamo mozaično. Zgodba romana se odvija v Peterburgu, dogajanje traja le nekaj poletnih dni.

V romanu spoznamo razmišljanja oseb skozi notranji monolog, dialog in izpoved. Monolog je očiten pri Raskolnikovu, največkrat se sprašuje, ali ima dovolj moči, da bi svoje ideje uresničil, niha med razumom in vestjo in se spominja preteklosti. Dialogi med osebami razkrivajo njihovo mišljenje. Skrbijo tudi za napetost ali vodijo k priznanju. Dialog je Dostojevskemu glavno sredstvo za

predstavljanje resničnosti. Izpovedi so del dialoga in skrbijo za razkrivanje drugim osebam (Raskolnikov Sonji, Razumihinu), predstavljajo pa tudi neke vrste očiščevanje.

Motivi, teme

Že v zapleteni osebnosti Raskolnikovega je veliko motivov: kako opravičuje umor s sociološke (oderuška starka je nekoristna uš, družbi celo škodljiva; Raskolnikov je reven študent), psihološke (zločin mu je sredstvo do moči in poleg tega dokaz, da sodi med nadljudi; Raskolnikov se psihično zlomi, prijavi se oblastem zaradi slabe vesti) in filozofske plati (delitev ljudi na nadljudi in čredo). Pojavlja se tudi motiv razklanosti človeka (Raskolnikov), motiv krivde (Sonja je zanj svetnica zaradi nesebičnosti) in spoznanja (ni ubil starke, ubil je samega sebe), motiv greha (prostitutka in morilec), motiv svobode (Sibirija). Najti je mogoče še motive žrtvovanja (Dunja, Sonja), alkoholizma (Marmeladov), prijateljstva (Razumihin, Sonja), koristoljubja (Aljona), bednega življenja ruskega življa (Marmeladovi), motiv upanja (Raskolnikov razvije teorijo o nadčloveku, ker bi si rad uredil življenje) ... in z njimi povezano tematiko družbene ureditve (beda, alkoholizem, prostitucija), družbenih norm (žrtvovanje s prostitucijo, umor zaradi stiske), vrednot v življenju (prijateljstvo, miren spanec).

Problematika je etična. Gre za vedno znova priklicani motiv zločina in kazni, vprašanja o dobrem in zlem.

Prepoznati je mogoče dve ideji, ki si nasprotujeta v skladu z razcepljenostjo glavnega lika. Prva pravi, da je nadčloveku vse dovoljeno, za dosego cilja lahko vodje tudi ubijajo, "čreda" vodjem vedno slepo verjame in sledi (Nietzsche: teorija nadčloveka). Raskolnikov sprva misli, da bo z umorom pomagal sebi in drugim ljudem.

Druga ideja temu nasprotuje: človeka ne moreš kar ubiti, ne le zaradi prave kazni, temveč zlasti zaradi vesti, saj bi sicer vsak lahko počel, kar bi se mu zljubilo.

Zgodba:

Rodion Raskolnikov je reven študent, ki je prišel s podeželja v Peterburg. Ko se potika po gostilnah, naleti na zapitega uradnika Marmeladova, ki je s svojim pijančevanjem pahnil družino v skrajno bedo. Njegova hči Sonja je celo postala prostitutka, da bi pomagala preživeti mlajše otroke. Raskolnikova bedno življenje drugih ljudi močno prizadene, razočaran pa je tudi nad moralnimi vrednotami bogatih. Iz materinega pisma izve, da se njegova sestra namerava poročiti z moškim, ki da ne ljubi in spoštuje, samo da bi njemu omogočila vzpon v družbi. Te žrtve Raskolnikov ne more sprejeti. Da bi pomagal sebi, materi in sestri, sklone ubiti staro oderuhinjo. Prepričuje se, da je odvrtna, družbi škodljiva uš, ki sploh ne zasluži, da živi, on pa bo z njenim denarjem omogočil spodobno življenje ljudem, ki so veliko vrednejši od nje. Sprašuje se tudi, ali je tega dejanja sploh sposoben; pomeni mu preizkus njegove lastne sposobnosti in moči, preizkus, ki naj bi pokazal, ali je tudi on izjemna osebnost, kakršen je bil Napoleon in za katere veljajo drugačna moralna merila. S sekiro ubije starko, pa tudi njeno polsestro, ki se znajde doma v nepravem trenutku. Policija ga ne odkrije, kaže, da je izvedel popoln zločin, saj umora obtožijo nekoga drugega, ki je bil tedaj slučajno v bližini. Toda zavest krivde Raskolnikova notranje zlomi, čuti se izločenega iz družbe. Obupan se zateče k Sonji Marmeladovi, s katero sta se spoprijateljila, in ji prizna zločin. Pod njenim vplivom se sam prijavi policiji. Obsojen je na osem let zapora v Sibiriji. Sonja ga spremlja in Raskolnikov bo v ljubezni do nje spet našel pot v življenje.